

JERZY WILKIN¹

WARSAW DECLARATION – WAŻNA INICJATYWA AKADEMICKICH INSTYTUCJI EUROPEJSKICH W SPRAWIE UDZIAŁU UNII EUROPEJSKIEJ W ZASPOKAJANIU POTRZEB ŻYWNOŚCIOWYCH ŚWIATA

Zagadnienie bezpieczeństwa żywnościowego zarówno w skali Unii Europejskiej, jak i całego świata stało się jednym z najważniejszych elementów dyskusji o pożądanym kształcie polityki rolnej w UE w poszczególnych krajach i w wymiarze globalnym. Wielki wpływ na to zainteresowanie miał gwałtowny wzrost cen produktów rolno-żywnościowych w ostatnich latach i wzrost liczby osób głodujących i niedożywionych na świecie.

W UE kwestie produkcyjne rolnictwa, w tym zakres samowystarczalności żywnościowej, zostały wyraźnie zaniedbane w ostatnich 30 latach. Unia miała raczej problemy z nadmiarem produkcji rolnej, z czego wynikało wiele kłopotów. Sposobów rozwiązania problemów żywnościowych Europy poszukiwano głównie w liberalizacji handlu, a nie w powiększaniu potencjału produkcyjnego na terenie Unii. Gwałtowne perturbacje na światowym rynku rolno-żywnościowym po 2006 roku zmieniły nastawienie polityków do tego zagadnienia. Jednym z wielkich problemów związanych ze wzrostem produkcji rolnej w UE był konflikt między interesami intensywnego, wysoce produktywnego rolnictwa a potrzebą ochrony środowiska, poprawą zdrowotności żywności, licznymi oczekiwaniami ludności pozarolniczej związanymi z wielofunkcyjnością rolnictwa i zapobieganiem niekorzystnych zmian klimatu.

Czy i w jakim zakresie UE może zwiększyć produkcję rolną, poprawiając w ten sposób bezpieczeństwo żywnościowe świata, bez naruszania zasad zrównoważonego rozwoju? To pytanie stało się kluczowym zagadnieniem w dysku-

¹ Autor jest pracownikiem naukowym Instytutu Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN (e-mail: wilkin@wne.edu.pl).

sji prowadzonej w międzynarodowym gronie specjalistów zajmujących się systemami rolniczymi, kwestiami ekologicznymi, ekonomiką rolnictwa, ochroną klimatu i zasobów wodnych oraz kwestiami diety i żywienia, którzy spotkali się w Warszawie w dniach 5–6 października 2011 roku w Pałacu Staszica, siedzibie Polskiej Akademii Nauk. Jednym z motywów zorganizowania tej konferencji w Warszawie było przewodniczenie Polski w Radzie Europejskiej.

Deklaracja Warszawska została szeroko rozpowszechniona w kraju i za granicą. Po zakończeniu seminarium przedstawiono ją m.in. Markowi Sawickiemu, Ministrowi Rolnictwa i Rozwoju Wsi (deklaracja w wersji polskiej i angielskiej ukazała się na stronie Ministerstwa), przedstawicielom Urzędu Prezydenta RP i Parlamentu Europejskiego. Została ona także upowszechniona na wielu stronach internetowych instytucji akademickich i politycznych w Europie oraz przetłumaczono ją na kilka języków.

Czujemy się zaszczytni, że mogliśmy być organizatorami tego spotkania i walczyć przyczynić się do powstania Deklaracji Warszawskiej, ważnego głosu europejskich środowisk naukowych w sprawach rozwoju rolnictwa i zaspokajania potrzeb żywnościowych świata. Poniżej zamieszczono skrócony tekst Deklaracji.

Deklaracja Warszawska dotycząca kluczowej roli Unii Europejskiej w rozwiązywaniu problemów bezpieczeństwa żywnościowego świata, 6 października 2011 roku

W dniach 5–6 października 2011 roku grupa czołowych naukowców europejskich, zajmujących się rolnictwem, gospodarką, socjologią, środowiskiem naturalnym, ekologią, ochroną środowiska oraz zużyciem wody i konsumpcją żywności, spotkała się w Polskiej Akademii Nauk, aby omówić rolę Europy w sprośaniu wymaganiom dotyczącym zrównoważonego globalnego bezpieczeństwa żywnościowego do 2050 roku. Oto nasze wnioski:

Czas globalnej zmiany. Jesteśmy w okresie gwałtownej globalnej zmiany obejmującej klimat, wykorzystywanie gruntów i wzrost ludności. Bezpieczeństwo żywnościowe (otrzymanie wystarczającej liczby kalorii) i bezpieczeństwo związane z jakością żywienia (otrzymanie odżywczo zbilansowanej diety) to ważne globalne wyzwania, ponieważ zapotrzebowanie na żywność zapewne przekroczy podaż. Ten brak równowagi będzie widoczny w rosnących cenach i większych wahanich rynków. Zgodnie z definicją ONZ, prawo do żywności jest podstawowym prawem człowieka, a zatem potrzeby dotyczące żywności i żywienia muszą być jednym z głównych celów społeczno-politycznych.

UE w kontekście globalnym. Unia jest jednym z największych globalnych importerów i eksporterów żywności, dlatego też ma ogromny wpływ i ponosi odpowiedzialność za globalny program dotyczący żywności i żywienia. Europejskie bezpieczeństwo żywnościowe jest nierozłącznie związane z globalnym bezpieczeństwem żywnościowym, dlatego też UE musi zerwać z koncentrowaniem się wyłącznie na własnych potrzebach. Podczas gdy najbardziej pozytywny wpływ na globalne bezpieczeństwo żywnościowe będzie mieć wzrost pro-

dukcji w krajach rozwijających się, UE musi odegrać swoją rolę w produkcji żywności dla swoich obywateli i dla ludzi spoza Unii.

Zmiana ludzkich wzorców konsumpcyjnych może zmienić zapotrzebowanie na żywność, natomiast wzrost produkcji powinien być realizowany w sposób zrównoważony z pełnym zrozumieniem i minimalizowaniem negatywnego wpływu na środowisko zarówno w Europie, jak i na całym świecie.

Zrównoważona intensyfikacja. W celu zapewnienia w przyszłości bezpieczeństwa żywności i żywienia, w obliczu nasilającej się konkurencji o grunty, wodę i inne zasoby rolnictwo musi chronić środowisko dla przyszłych pokoleń, produkować coraz więcej żywności, a zarazem musi być społecznie zrównoważone. Zrównoważony rozwój musi obejmować ocenę wszelkich kosztów i korzyści rolnictwa w skali lokalnej, regionalnej i globalnej, w bliskiej i dalekiej perspektywie czasowej. Biorąc pod uwagę ograniczone możliwości rozszerzania rolnictwa na nowe tereny uprawne, należy stwierdzić, że wzrost zapotrzebowania na żywność wymaga zwiększenia przeciętnych zbiorów z istniejącego areału, ale proces ten musi przebiegać w sposób zrównoważony.

„Zrównoważona intensyfikacja” oznacza więc podniesienie wydajności produkcji (produkowanie więcej przy mniejszych zasobach), przy jednoczesnym minimalizowaniu i ograniczaniu wpływu na środowisko naturalne, nie tylko w UE, ale też poza nią. Dlatego też należy pilnie opracować metody pomiaru stopnia, do jakiego rosnąca produktywność jest środowiskowo zrównoważona.

Biotechnologia może odgrywać pewną rolę w globalnym bezpieczeństwie żywnościowym, jednakże nie stanowi ona głównego rozwiązania. Innowacje i instytucje zajmujące się zarządzaniem systemami rolniczymi i krajobrazami rolniczymi w sposób uwzględniający środowisko mogą odegrać większą rolę w globalnym podejściu do tej kwestii.

Międzysektorowe instytucje i polityki. Odnotowujemy pilną potrzebę zinstytucjonalizowania zrównoważonej intensyfikacji w debatach na temat rolnictwa. Produkcja i konsumpcja żywności to złożony system, przekraczający granice poszczególnych dyscyplin. Dlatego musimy opracować podejście międzysektorowe i interdyscyplinarne w badaniach, debacie publicznej i formułowaniu polityki. Na przykład pożądane są wspólne ramy uwzględniające łącznie żywienie i zdrowie, środowisko i rolnictwo.

Unia musi też promować, w ramach negocjacji handlowych, kwestie środowiskowe i wielorakie role rolnictwa w społeczeństwie. Ponadto konieczna jest edukacja i badania w tym zakresie: łączenie żywności, żywienia, rolnictwa i globalnego systemu żywności. Rządy muszą też inwestować w służby doradcze, aby pomóc rolnikom wdrażać zrównoważoną intensyfikację produkcji rolnej.

Opracowanie międzysektorowych ram instytucjonalnych stwarza konieczność konsultacji i uczestnictwa dużej liczby zainteresowanych podmiotów (interesariuszy) i organizacji globalnego społeczeństwa. Musimy również zachęcać do uwzględniania wartości ludzkich i szeroko pojętych skutków naszego zachowania dla systemu w skali globalnej.

Od podejścia lokalnego do globalnego. Globalna zmiana wynika z sumy indywidualnych wyborów dokonywanych w skali lokalnej, regionalnej i globalnej. Dlatego też, skoro działania lokalne mogą mieć dalekosiężny wpływ, konieczne jest podejście holistyczne, tak aby interesy lokalne nie kłóciły się z interesami ujmowanymi w szerszej skali (regionalnej czy globalnej). Dla przykładu, zbyt niska produkcja żywności na jednym terenie w sposób nieunikniony oznacza, że inne tereny muszą to rekompensować poprzez zwiększoną produkcję żywności, co rodzi dalekosiężne skutki wymagające rozważenia.

W ramach UE musimy zachęcać i wspierać podejmowanie lokalnych decyzji, zgodnych z zasadami ustalonymi w szerszej skali w hierarchii zarządzania, tak aby przestrzegać reguły subsydiarności, ale z odniesieniem do zrównoważonego rozwoju i sprawiedliwości na różnych poziomach organizacji społeczeństwa.

Radzenie sobie z niepewnością dotyczącą przyszłości. Przyszłość jest bardziej niepewna niż kiedykolwiek dotychczas, ale wiemy, że zasoby naturalne są coraz bardziej ograniczone. UE powinna utrzymać swój areal produktywnych gruntów rolnych, aby zaspokoić przyszłe zapotrzebowanie na żywność zarówno w Unii, jak i przynajmniej częściowo w pozostałych rejonach świata.

Niezależnie od niepewności co do przyszłości, jest oczywiste, że z jednej strony istnieje wiele działań, które mogą być obustronnie korzystne i przynieść pozytywne zmiany, bez względu na dominujące w przyszłości tendencje. Obejmują one na przykład kwestię ochrony krajobrazu przy zarządzaniu systemami rolniczymi (na przykład opracowanie instrumentów dla promocji świadczenia usług ekosystemowych w krajobrazach rolniczych), redukcję marnotrawstwa żywności na wszystkich etapach łańcucha dostaw, zachęcanie do różnorodności produktów rolniczych w regionach i sprzyjanie stosowaniu odżywczo zbilansowanej diety, zamiast diety, która jedynie uwzględnia wystarczającą liczbę kalorii (na przykład może to pobudzić popyt na owoce i warzywa produkowane lokalnie w sposób zrównoważony). Z drugiej strony z pewnością rozwiązaniem obustronnie niekorzystnym byłaby intensyfikacja produkcji rolniczej, bez starań zmierzających do zachowania jej zrównoważonego charakteru.

Jedynie kierując się zrównoważonym rozwojem środowiska, można oczekiwać, że wzrost produkcji żywności spełni nasze przyszłe globalne obowiązki i zaspokoi nasze potrzeby.

Prof. Tim Benton, University of Leeds, UK

Prof. Jerzy Wilkin, University of Warsaw, PL

Prof. Jan Bengtsson, Swedish University of Agricultural Sciences, SE

Dr Juan Antonio Rodriguez Diaz, University of Cordoba, ES

Prof. Herve Guyomard, INRA, FR

Dr Tibor Hartel, Mihai Eminescu Trust, RO

Dr John Kearney, Dublin Institute of Technology, IE

Dr Iwona Nurzynska, Polish Academy of Sciences, PL

Prof. Josef Settele, Helmholtz Centre for Environmental Research – UFZ, DE